

Onderzoek over opvoedstress bij pleegouders met kinderen tussen de 0 en 4 jaar oud

Lydia Stolk (6289886) & Devi Vandiest (6505481)

Universiteit Utrecht

Bachelorthesis Pedagogische Wetenschappen (200600042)

Begeleiding en eerste beoordelaar: Ruben van Esch

Tweede beoordelaar: Isabelle Dielwart

Juli 2019

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoek ‘opvoedstress bij pleegouders met jonge kinderen’. In dit onderzoek wordt er dieper ingegaan op het fenomeen opvoedstress en hoe pleegouders hiermee omgaan. De thesis is geschreven aan het einde van onze bachelor Orthopedagogiek, die wij beiden hebben afgerond als premaster. Van februari 2019 tot juli 2019 zijn wij bezig geweest met het onderzoek en de beschrijving ervan. Wij zijn beiden geïnteresseerd in pleegzorg vanuit werk- en privégebied, dat maakt dat we met veel plezier en interesse aan dit onderzoek hebben gewerkt. In het afgelopen halfjaar hebben wij verder kennis gemaakt met pleegzorg en de bijzondere vorm van ouderschap die pleegouders vervullen. Onze thesisbegeleider, Ruben van Esch, heeft ons geholpen een duidelijke lijn uit te zetten met betrekking tot ons onderzoeksdoel. De taakverdeling tussen ons, Devi en Lydia, was wisselend maar we hebben beide onze volle inzet gegeven om dit onderzoek uit te voeren. De samenwerking verliep goed en we vulden elkaar aan waar nodig. Graag willen we de pleegzorgorganisaties die hun medewerking hebben verleend aan ons, bedanken. Ook willen we graag de pleegouders bedanken die onze vragenlijst hebben ingevuld, en speciaal de vier pleegouders die tijd hebben vrijgemaakt in hun drukke schema’s om geïnterviewd te worden voor ons onderzoek. Tenslotte willen wij Ruben van Esch bedanken voor zijn begeleiding, inzet en enthousiasme. Hij stond altijd voor ons klaar als wij vastliepen en was er om vragen te beantwoorden.

Utrecht, 03-07-2019

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inhoudsopgave	3
Abstract	4
Theoretische inleiding	5
<i>Probleemstelling</i>	7
Onderzoeksmethode	7
<i>Analyseplan</i>	8
<i>Procedure</i>	9
<i>Validiteit en betrouwbaarheid</i>	10
<i>Doelstelling</i>	11
Resultaten	11
<i>OBVL</i>	11
<i>Interviews</i>	13
<i>Coping</i>	14
Conclusie en discussie	16
<i>Conclusie</i>	16
<i>Discussie</i>	17
Referentielijst	19

Abstract

This mixed-method research examines whether Dutch foster parents cope with parental stress regarding raising their foster child from age zero to four. The available academic literature proves that the majority of foster children are suffering from emotional and/or behavioural problems. These problems put a strain on foster parents and can cause stress to raise their foster child in the most ideal way. To examine this parental stress, 46 Dutch foster parents (31 foster mothers and 15 foster fathers) have completed the “*OpvoedingsBelastingsVragenLijst (OBVL)*”, a Dutch questionnaire containing 34 statements determining the level of parental stress. Foster parents experienced significant ($p = <0.05$) more parental stress when having a foster child with emotional and/or behavioural problems, compared to foster parents with children without these problems. Foster fathers experience a higher level of parental stress compared to foster mothers, however with a not significant difference. In addition to the OBVL scores, semi-structured interviews were conducted ($n=4$). Foster parents with a satisfying and trustful relationship with foster care authorities, help from the support system from family and friends and a good relationship with the biological parents of the foster child were marked to be important in the context of coping with parental stress. Further research is recommended to improve guidance provided by foster care institutions.

Theoretische inleiding

In Nederland zijn er veel jonge kinderen die niet bij hun biologische ouders opgroeien, maar in een pleeggezin. Kinderen die in een pleeggezin terecht komen, wonen voor een bepaalde tijd niet meer thuis. Dit gebeurt als de ouders van het kind ondanks de geboden hulp de opvoeding (tijdelijk) niet meer aan kunnen (Pleegzorg Nederland, 2018). Pleegzorg is in deze situatie de ideale oplossing, omdat dit het meest op een natuurlijke gezinssituatie lijkt. In 2017 waren er 16.655 pleeggezinnen in Nederland (Pleegzorg Nederland, 2018).

Volgens De Maeyer, Vanderfaeille, Robberechts, Vanschoonlandt & Van Holen (2015) hebben pleegouders een grote invloed op het welbevinden van een pleegkind. Dit maakt het tot een zware en omvangrijke taak voor de pleegouders om dit zo goed mogelijk te doen. Deze uitdagingen komen vooral voor bij de pleegouders met pleegkinderen die ontwikkelings- en/of gedragsproblemen hebben (Cooley, Thompson, & Wojciak, 2017). Uit verschillende onderzoeken blijkt dat de meeste pleegkinderen al voordat ze uit huis worden geplaatst, ontwikkelings- of gedragsproblemen hebben en daarnaast vaak nog een jeugdtrauma (McCauley & Davis, 2009; Jee et al., 2006a, 2010b; Schofield & Beek, 2005).

Stress bij het opvoeden (opvoedstress) komt geregeld voor bij ouders, vaak is deze stress van tijdelijke aard maar soms gaat het om langdurige stress (Veerman, Kroes, De Meyer, Nguyen & Vermulst, 2014). Het construct 'opvoedstress' is complex en wordt bepaald door meerdere factoren, waarbij ouder-, kind en omgevingsfactoren samenhangen met familie functioneren, zoals het hanteren van een positieve opvoedingsstijl, wat weer van invloed is op het psychosociaal functioneren van het kind (Salcuni, Miconi, Altoè & Moscardino, 2015). Opvoedstress kan worden gedefinieerd als 'de disbalans tussen de eisen die worden gesteld aan de ouder en de vermogens die de ouder heeft wat betreft de opvoeding en verzorging van het kind' (Venkatesh, Phipps, Triche & Zlotnick, 2014). In dit onderzoek zal opvoedstress worden verdeeld in: 'problemen in de opvoeder-kindrelatie', 'problemen met opvoeden', 'depressieve stemmingen', 'rolbeperking' en 'gezondheidsklachten', de subschalen van de *OpvoedingsBelastingsVragenLijst* (OBVL; Vermulst, Kroes, De Meyer, Nguyen, & Veerman, 2015).

De focus ligt in dit onderzoek op de manier waarop er met opvoedstress wordt omgegaan. Noriuchi, Kituchi, Mori en Kamio (2019) beschrijven dat biologische moeders adaptief kunnen zijn door succesvolle coping strategieën in te zetten om schadelijke effecten van stress op de

opvoeding te verminderen. Coping houdt in dat er op cognitief en gedragsmatig vlak getracht wordt om stress de baas te zijn, te verminderen of te tolereren (Jaspers, Asma & Bosch, 1989). Een goede coping bij een ouder zorgt dus voor minder opvoedstress. Palacios en Sánchez-Sandoval (2006) suggereren dat pleegouders in de meeste gevallen betere coping strategieën zouden hebben dan biologische ouders, omdat zij al uitgebreid zijn gescreend waarin hun geschiktheid als ouder wordt onderzocht.

Ondanks het grote aantal pleeggezinnen en de ernstige zorgen die er bekend zijn rondom de mentale gezondheid en het welzijn van deze kinderen (Meltzer, Gatward, Corbin, Goodman, & Ford, 2004), is er weinig onderzoek gedaan naar de mate van opvoedstress bij pleegouders. De meeste onderzoeken zijn namelijk gericht op de problematiek van de pleegkinderen (Cooley et al., 2017). De vormen van stress die pleegouders ervaren, verschillen in meerdere opzichten van stress die biologische ouders hebben. Uit het longitudinaal onderzoek van Schofield en Beek (2009b) blijkt dat de pleegouders een kritischere rol hebben in het leven van kinderen dan ouders met biologische kinderen. De oorzaak hiervan is dat deze kinderen voordat ze in een pleeggezin worden geplaatst, een problematische achtergrond en verleden hebben gehad (Jee et al., 2010b). De gedrags- en emotionele problemen kunnen hier een gevolg van zijn. Hierdoor draagt deze vorm van ouderschap bij aan hun ontwikkeling en welzijn op lange termijn (Schofield & Beek, 2009b). Een andere uitdaging voor pleegouders is de verwachting die de buitenwereld heeft over hun opvoedkwaliteiten. Er wordt namelijk verwacht dat de externaliserende problemen van de kinderen verminderen en het pro-sociale gedrag verbeterd vanaf het moment dat ze in het gezin worden geplaatst (Vanschoonlandt, Vanderfaellie, Van Holen, De Maeyer & Robberechts, 2013). Deze extra verantwoordelijkheden kunnen voor opvoedstress zorgen bij de pleegouders.

Naast de focus op omgang met opvoedstress, richt dit onderzoek zich op pleegouders met jonge kinderen tussen de 0 en 4 jaar. Jonge kinderen zijn namelijk zeer gevoelig voor een hoge mate van opvoedstress van hun ouders en dit kan voor grote negatieve gevolgen kan zorgen (Crnic & Low, 2002; Chang & Fine, 2007). Een optimale relatie met jonge kinderen houdt in dat ze altijd het gevoel moeten hebben dat ze naar iemand toe kunnen gaan als er dingen misgaan. Ouders die opvoedstress ervaren zouden hier minder beschikbaar voor zijn (Cashmore & Paxman, 2006). Er is dan een hoger risico voor het ontstaan van dwingende ouder-kind interacties, een depressie van de ouder, negatieve relaties binnen gezinsleden en daardoor een slechte afstemmingen (Plant & Sanders, 2007). Oudere kinderen die in een pleeggezin terecht

komen hebben mogelijk een complexere traumageschiedenis dan een kind die er als baby werd geplaatst (Jee et al, 2010b). Het is dus van belang dat de pleegouders hiermee om kunnen gaan. Opvoedstress beïnvloedt daarnaast het psychologisch welzijn van ouders en dit zorgt weer voor een negatief effect op de opvoeding (Crnic & Low, 2002).

Probleemstelling

Aangezien uit de beschikbare theorie blijkt dat de meeste pleegkinderen kampen met gedrags- en ontwikkelingsproblemen, een van de belangrijkste factoren van opvoedstress, is het belang voor onderzoek hiernaar groot. Er zijn vooral onderzoeken uitgevoerd over het probleemgedrag van deze kinderen en weinig onderzoek over wat het effect is van ontwikkelings- en/of gedragsproblemen van kinderen op opvoedstress in het ouderschap van Nederlandse pleegouders. De onderzoeksvraag die zal worden bestudeerd is ‘Hoe gaan Nederlandse pleegouders met kinderen in de leeftijd van 0 tot 4 jaar om met opvoedstress?’ waarmee er meer kennis zal worden verkregen over de omgang bij ouders in de opvoeding van jonge pleegkinderen. Deze kennis kan helpen bij het ondersteunen van pleegouders om zo een betere zorg te kunnen bieden. In dit onderzoek wordt gefocust op de volgende deelvragen:

1. In hoeverre hebben pleegouders problemen op het gebied van opvoedstress (opvoeder-kindrelatie, in de opvoeding, depressieve stemmingen, gezondheidsklachten en rolbeperking (Vermulst et al., 2015)?
2. Wat is de invloed van het geslacht van de pleegouders op de mate van opvoedstress?
3. Is er een relatie tussen de mate van opvoedstress bij pleegouders en de gedrags- en/of emotionele problemen van het kind?

Onderzoeksmethode

In dit onderzoek wordt de mate van opvoedstress bij pleegouders met kinderen tussen de 0 en 4 jaar onderzocht. Er is gebruik gemaakt van een ‘mixed methods approach’, een combinatie tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Dit is een bruikbare methode voor dit onderzoek, omdat zo een diepere verklaring gegeven kan worden voor een bepaald fenomeen, in dit geval opvoedstress bij pleegouders (Hanson, Creswell, Clark, Petska, & Cresswell, 2005). ‘Mixed method’ onderzoek is onder te verdelen in drie typen, namelijk sequentieel (opeenvolgend) verklarend, verkennend of veranderend (Hanson et al., 2004). In dit onderzoek is

er sprake van een verkennend onderzoek, aangezien de mate van opvoedstress bij pleegouders verkend wordt door middel van een vragenlijst en interviews.

De vragenlijst die voor dit onderzoek gebruikt is, is de OBVL, opvoedingsbelasting vragenlijst (Vermulst et al., 2015), door COTAN beoordeeld (COTAN, 2017). Deze vragenlijst is gericht op het meten van verschillende vormen van opvoedstress bij pleegouders en is geschikt voor dit onderzoek omdat het ingaat op het welzijn van de pleegouders. De specifieke constructen zijn ‘problemen in de opvoeder-kindrelatie’, ‘problemen met opvoeden’, ‘depressieve stemmingen’, ‘rolbeperking’ en ‘gezondheidsklachten’ (Vermulst et al., 2015). De antwoorden op de vragen liggen op een vierpunts likert-schaal, van 1 (‘de uitspraak geldt niet voor mij’) tot 4 (‘de uitspraak geldt helemaal voor mij’). De antwoorden op de vragenlijsten zijn geanalyseerd en geven een beeld in hoeverre pleegouders last hebben van opvoedstress en welke factoren deze vorm van stress vooral veroorzaakt.

Daarnaast is er bij een aantal van deze pleegouders een interview afgenomen zodat zij meer verdieping en uitleg kunnen geven op de vragenlijst. Er is gebruik gemaakt van een semigestructureerd interview (Boeije, 2014). Semigestructureerde interviews worden gehouden als de onderzoeker geïnteresseerd is in het verkrijgen van inzichten en het begrijpen van meningen, houdingen, ervaringen, processen en gedrag (Rowley, 2012) van pleegouders. In dit onderzoek is het belangrijk om inzichten te verkrijgen in de stressbeleving- en coping (omgang) met opvoedstress bij pleegouders. Het interview start met informatieve vragen. Daarna is ingegaan op de aspecten waarvan pleegouders stress ervaren en hoe ze hier vervolgens mee omgaan, met behulp van de subschalen uit de OBVL, namelijk vragen rondom de opvoeder-kindrelatie, gezondheidsklachten en rolbeperking. Tot slot zijn er vragen gesteld over aspecten die stress veroorzaken. Het doel van semigestructureerde interviews is om inzicht te krijgen in een verschijnsel, in dit geval opvoedstress (Polit & Beck, 2010). Kijkend naar dit doel is het belangrijk dat er wordt gezorgd voor een manier waarop de pleegouders kunnen aangeven hoe zij met opvoedstress omgaan. Alleen met een vragenlijst of een kwantitatief onderzoek kan de onderzoeksvraag niet voldoende worden beantwoord.

Analyseplan

Vanuit een bestaand theoretisch kader is er een deductief onderzoek uitgevoerd (Boeije, 2014). Aan de hand van de beschikbare wetenschappelijke theorie blijkt dat er weinig onderzoek gedaan is rondom de coping van opvoedstress bij pleegouders. Er is gezocht naar een vragenlijst

die opvoedstress meet: de OBVL voor pleegouders. Bij het invullen van deze vragenlijst beantwoorden de pleegouders verschillende stellingen rondom opvoedstress. De OBVL is geanalyseerd door middel van de methode van Vermulst et al. (2015). Uit de analyse van de OBVL komt een totaalscore, waar vervolgens per schaal t-scores voor worden berekend. De uitslag per schaal bestaat uit een verdeling in interpretatie van ‘zeer ernstige problemen’ tot ‘geen problemen’. Bij de analyse van de vragenlijsten is gekeken naar bij welke schalen over het algemeen de hoogste beleving van opvoedstress wordt ervaren. De verschillen in opvoedstress tussen pleegvaders en pleegmoeders zijn daarna vergeleken. Er is gekeken naar de achtergrondvariabele ‘gedrag en/of emotionele problemen’, om te onderzoeken of pleegouders met pleegkinderen in deze groep meer of minder opvoedstress ervaren.

De interviews zijn afgenomen aan de hand van de topiclijst, zodat alle onderzoekers in dezelfde richting vragen stellen. De interviews zijn opgenomen en volledig getranscribeerd, zodat de kwaliteit ten goede komt en de ruwe data specifiek geanalyseerd kan worden (Boeije, 2014). In de interviews is bovendien dieper ingegaan op de achtergrondvariabelen: gediagnostiseerde stoornis en gedrags- en/of emotionele problemen bij het pleegkind. Ook is de relatie tussen deze problemen en opvoedstress onderzocht en is er gekeken naar hoe pleegouders met deze vorm van stress omgaan en het effect wat dit op hun verdere leven heeft. Het belangrijkste doel van de interviews is om na te gaan hoe pleegouders omgaan met stress. Deze vorm van kwalitatief onderzoek is de interpretatieve benadering en is gebruikt om een interpretatie te geven van materiaal dat is verkregen door gesprekken met de pleegouders (Boeije, 2014). Zo kunnen sociale verschijnselen begrepen worden met nadruk op betekenissen, ervaringen en gezichtspunten van de pleegouders.

Procedure

De participanten van dit onderzoek zijn pleegouders van jonge pleegkinderen tussen de 0 en 4 jaar. De data is verzameld door middel van het telefonisch benaderen van pleegzorg instanties en het plaatsen van een oproep op sociale media. 46 pleegvaders en pleegmoeders zijn hieruit geselecteerd om mee te doen met het onderzoek. Zij hebben de OBVL-vragenlijst ingevuld en zijn door middel van een ‘nested sample’, een steekproef binnen een steekproef (Collins, Onwuegbuzie & Jiao, 2007), gevraagd voor een semigestructureerd interview.

De pleegouders zijn geselecteerd door middel van een doelgerichte steekproef. Een doelgerichte steekproef kenmerkt zich door eenheden te selecteren die passen bij specifieke

eigenschappen (Baarda, Bakker, Fischer, & Julsing, 2017), in dit geval de pleegouders woonachtig in Nederland, die een vorm van ouderschap vervullen. Van pleegouders weten we dat zij kennis hebben van het opvoeden van pleegkinderen. Voor het kwantitatieve deel van het onderzoek, waarin de OBVL-vragenlijst is afgenomen, is de steekproefgrootte $n=46$. Voor het kwalitatieve deel is de steekproefgrootte $n=4$.

Validiteit en betrouwbaarheid

Het 'mixed method' onderzoek bestaat uit een kwalitatief deel en een kwantitatief deel. Voor kwantitatieve data zijn er verschillende toetsen die men kan uitvoeren om de betrouwbaarheid te meten. De makers van de OBVL hebben voor interne consistentie de Cronbach's alpha en de McDonald's omega gebruikt. Interne consistentie geeft een indruk van de mate waarin vragen bijdragen aan schaalscores (Vermulst et al., 2015). De Cronbach's alpha van de OBVL ligt tussen de .89 en de .91 en de McDonald's omega ligt tussen de .96 en .97 voor de totale schaal (Vermulst et al., 2015). Volgens de COTAN standaard wordt de betrouwbaarheid van de OBVL hierdoor beoordeelt als goed (COTAN, 2017). Om de validiteit te meten is er een factoranalyse uitgevoerd. De exploratieve factoranalyse (EFA) resulteerde tot itemreductie en de confirmatieve factoranalyse (CFA) test of het aantal factoren bevestigd kan worden. In dit geval bleek het vijffactorenmodel goed te passen en is er ondersteuning voor de begripsvaliditeit van de OBVL. Bij de schalen zoals hierboven beschreven bleken de eerste hoog te correleren. Schaal 3 en 5 hangen hoog samen. Schaal 4 en 5 correleren minder met de eerste drie schalen.

Voor het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek is het van groot belang om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid zo hoog mogelijk te krijgen. Daarbij hoort er overeenstemming te zijn tussen de twee beoordelaars (Maas, 2018). Er is gebruik gemaakt van een semigestructureerd interview, waarbij het nuttig is als onderzoeker dat de geïnterviewde zijn verhaal kan doen zonder dat er teveel naar een ander onderwerp afgedwaald wordt (Kallio, Pietilä, Johnson & Kangasniemi, 2016). Vragen worden van tevoren opgesteld, maar de onderzoeker en de geïnterviewde hebben ook de vrijheid om hiervan af te wijken. Deze vragen sluiten aan op de items uit de OBVL. Tijdens het interview is er goed op gelet dat er niet teveel van het onderwerp wordt afgeweken (Kallio et al., 2016). Doordat er enigszins een structuur in het interview terug te vinden is, zal de betrouwbaarheid tussen de onderzoekers groter worden. Ook belangrijk is dat de twee beoordelaars eerst los van elkaar bevindingen noteren die uit het

coderen van de interviews naar voren komen en deze vervolgens aan elkaar voorleggen. Wanneer hier overeenstemming in is gevonden, is er sprake van een bepaalde mate van interbeoordelaarsbetrouwbaarheid (Maas, 2018).

Doelstelling

De doelstelling van dit onderzoek is meer kennis verkrijgen over de omgang van opvoedstress bij pleegouders in de opvoeding van jonge pleegkinderen. Veel pleegouders krijgen te maken met pleegkinderen met gedrags- en emotionele problemen vanwege hun complexe verleden. Er zijn veel onderzoeken uitgevoerd over het probleemgedrag van deze kinderen, echter maar weinig onderzoek over wat het effect is van een kind met een diagnose op opvoedstress in het ouderschap van Nederlandse pleegouders. Door middel van de OBVL en aanvullende interviews zal hier zoveel mogelijk over worden verklaard.

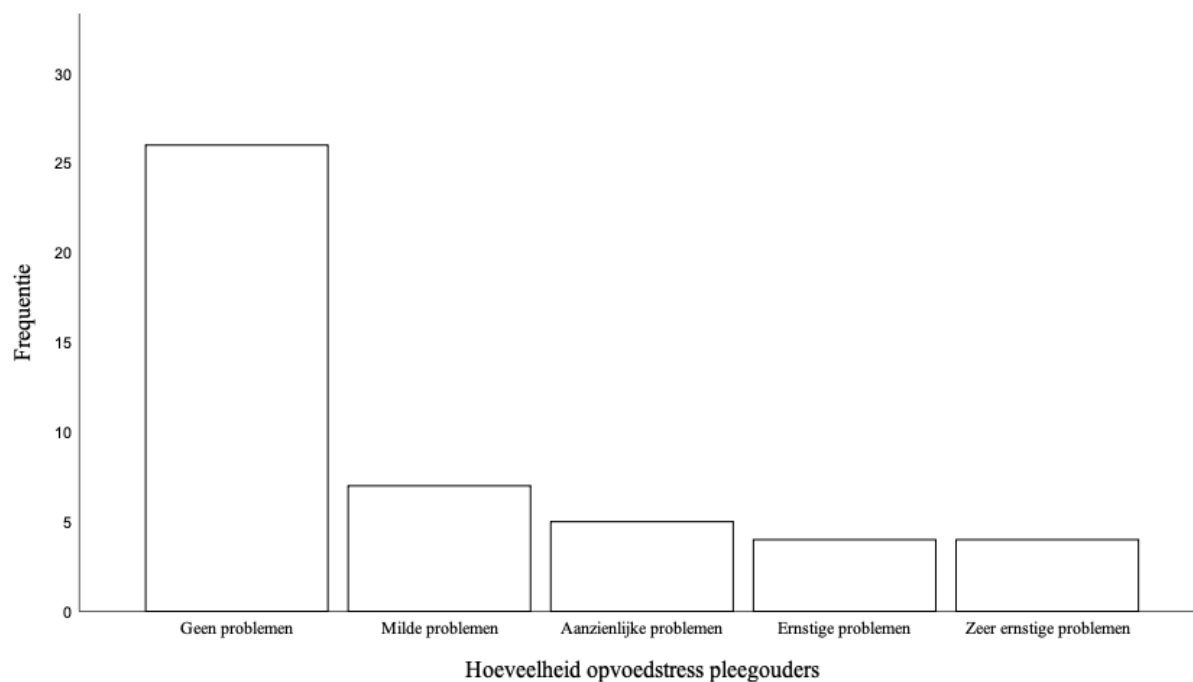
Resultaten

OBVL

De OBVL is ingevuld door 65 pleegouders, waarvan er 46 binnen de doelgroep van dit onderzoek passen. De resterende respondenten hebben pleegkinderen ouder dan 4 jaar of hebben de informatie niet volledig ingevuld waardoor ze niet zijn meegenomen in de analyse. Van deze 46 pleegouders zijn er 31 vrouw en 15 man. De meeste pleegouders zijn onderdeel van langdurige pleegzorg ($n = 32$), daarnaast zijn er een aantal onderdeel van kortdurende pleegzorg ($n = 6$), netwerkpleegzorg ($n = 6$), is één pleegouder onderdeel van deeltijdpleegzorg en één pleegouder heeft de voogdij over zijn kind. Deze respondenten hebben dus pleegkind(eren) tussen de 0 en 4 jaar, waarvan er 22 meisje zijn en 25 jongen. De gemiddelde leeftijd van de pleegkinderen is 3.28 jaar. Van deze kinderen hebben er 8 een medische aandoening en 26 (vermoedens van) gedrags- of emotionele problemen.

Om na te gaan in hoeverre pleegouders met kinderen tussen de 0 en 4 jaar opvoedstress ervaren, is er aan de hand van de OBVL ($n = 46$) een enkelvoudige t-toets uitgevoerd. Aan de hand van de t-scores is er gekeken bij welk interpretatiekader deze horen: ‘geen problemen’ ($t < 60$), ‘milde problemen’ ($t = 60$ tot 63), ‘aanzienlijke problemen’ ($t = 64$ tot 66), ‘ernstige problemen’ ($t = 67$ tot 69) en ‘zeer ernstige problemen’ ($t > 69$). De laatste drie categorieën behoren tot het klinische gebied. Pleegouders rapporteren bij opvoedstress over het algemeen

‘geen problemen’ ($M= 54.15$, $SD = 11.77$). De gemiddelden op de verschillende schalen zijn ook berekend: ‘opvoeder-kindrelatie’, ($M= 58.15$, $SD = 10.88$), ‘problemen met opvoeden’ ($M= 52.30$, $SD= 11.85$), ‘depressieve stemmingen’ ($M= 56.70$, $SD= 7.48$), ‘rolbeperking’ ($M= 55.87$, $SD= 11.27$) en ‘gezondheidsklachten’ ($M= 53.91$, $SD= 8.76$). Al deze scores zijn lager dan 60 en kunnen dus geïnterpreteerd worden in het kader van ‘geen problemen’.

Figuur 1. Staafdiagram voor de totale opvoedstress bij pleegouders

Gemiddeld hebben pleegvaders met pleegkinderen in de leeftijd van 0 t/m 4 jaar een hogere totaalscore ($M= 55.00$, $SD= 14.20$), meer stress, dan pleegmoeders met pleegkinderen in de leeftijd van 0 t/m 4 jaar die de OBVL hebben ingevuld ($M= 54.13$, $SD= 10.59$). Dit verschil, $p= 0.819$, is niet significant ($\alpha=0.05$). Ook is er binnen de vijf schalen geen significant verschil gevonden in de t-scores tussen pleegmoeders en pleegvaders.

Aan de hand van een enkelvoudige t-toets is er berekend of er een relatie bestaat tussen de mate van opvoedstress bij pleegouders en de gedrags- en/of emotionele problemen van het kind. Gemiddeld hebben pleegouders met pleegkinderen in de leeftijd van 0 t/m 4 jaar met (vermoedens van) gedrags-en/of emotionele problemen een hogere totaalscore ($M= 57.64$, $SD= 11.70$) dus meer stress, dan pleegouders met pleegkinderen in de leeftijd van 0 t/m 4 jaar zonder (vermoedens van) gedrags- en/of emotionele problemen ($M= 50.00$, $SD= 10.69$). Dit verschil,

$p=0.027$, is significant ($\alpha=0.05$). Voor de variabele opvoedstress in combinatie met al dan niet (vermoedens van) gedrags-en/of emotionele problemen is er voldaan aan de aanname van normaliteit.

Samengevat blijkt uit de afname van de vragenlijst OBVL dat op het gebied van opvoedstress veruit de grootste groep van de pleegouders in de categorie ‘geen problemen’ scoort. Uit de t-toets die is uitgevoerd, waarin de mate van opvoedstress van pleegmoeders en pleegvaders is vergeleken, blijkt dat pleegvaders meer stress ervaren dan pleegmoeders. Echter is dit resultaat niet significant. Tot slot blijkt dat pleegouders met pleegkinderen met (vermoedens van) gedrags- en emotionele problemen significant meer opvoedstress ervaren dan pleegouders met kinderen die geen problemen op dit gebied vertoonden. Er is vervolgens aan de hand van verdiepende interviews gekeken naar de manier waarop de pleegouders met deze opvoedstress om gaan.

Interviews

Aan de hand van de afgenomen interviews bij pleegmoeders ($n=3$) en een pleegvader ($n=1$) zijn er vragen gesteld over coping van pleegouders, hoe ze met stress omgaan. Het interview is gericht op verdiepende vragen vanuit een aantal van de subschalen van de OBVL: opvoeder-kindrelatie, gezondheidsklachten en rolbeperking. Daarna is er ingegaan op de steunbronnen die voor pleegouders prettig zijn en de aspecten die stress veroorzaken. Het belangrijkste doel is om na te gaan hoe de pleegouders omgaan met opvoedstress.

Pleegouders ervaren om verschillende redenen opvoedstress rondom het pleegkind. Zo ervaart het merendeel van de ondervraagde pleegouders stress rondom het contact met biologische ouders. Een pleegouder geeft aan dat de biologische moeder van zijn pleegkind heel opstandig kan zijn: ‘‘ De biologische moeder [...] roept dan dat wij haar kinderen zouden mishandelen. [...] Dat was heel veel stress, of ja bijna een breekpunt voor ons om toch wel te stoppen.’’ (respondent 2, pleegvader van een tweejarig pleegkind). Pleegouders geven ook aan dat de kinderen veel last hebben van een bezoek met biologische ouders. Ze laten dan problematisch gedrag zien, zoals minder slapen of meer huilen, wat soms nog dagen of weken na het bezoek kan voorkomen. Hier krijgen zij als pleegouders meer zorgen en stress van. ‘‘Je bent bijna een week verder (na het bezoek), wij zitten er nog steeds mee, ze draait nog steeds slechte nachten [...]. Dan word je vanzelf moe en stressvol wakker.’’ (respondent 1, pleegmoeder van een tweejarig pleegkind). Pleegouders geven aan dat het gedrag en temperament van hun pleegkind,

als gevolg van een slechte hechting, voor stress kan zorgen. Ze geven daarbij aan dat het moeilijk is om een kind te zien worstelen en ongelukkig zijn: “Ja dan wil je gewoon die pijn wegnemen. En dat lukt gewoon niet altijd hoe je dat zelf zou willen. En daar moet ik mij op een gegeven moment ook bij neerleggen, dat mij dat niet altijd gaat lukken.” (respondent 4, pleegmoeder van driejarig pleegkind).

Het geeft veel stress als er geen goede begeleiding is vanuit pleegzorg of andere hulpverlenende organisaties: “Wat het wel stressvol maakt, is een niet goede pleegzorgbegeleidster. [...] Ik lig soms wel wakker van rare beslissingen als ik het daarmee niet eens ben.” (respondent 3, pleegmoeder met pleegkinderen in verschillende leeftijden). Een pleegouder heeft een positieve relatie met haar pleegzorgwerker en geeft hierbij ook duidelijk aan dat dit erg helpt bij het verlichten van stress: “Ik heb maar één pleegzorgwerkster voor alle vier de pleegkinderen. [...] En als je dat niet hebt dan denk ik dat je echt verloren bent in dit hele verhaal. Je zou ook vier verschillende begeleiders kunnen hebben, dus dit is super geregeld.” (respondent 4, pleegmoeder van driejarig pleegkind).

Ook geven pleegouders aan dat alle regelzaken rondom het pleegkind erg stressvol kunnen zijn, aangezien dit vaak meer en ingewikkelder is dan bij andere kinderen. Zo geeft een pleegouder aan dat alle regelzaken rondom het pleegkind, zoals vervoer en overleggen plannen, voor veel stress zorgen. “Ja wat prettig zou zijn is eigenlijk meer ondersteuning in het buitenshuis zijn. [...] En voordat er een afspraak gepland wordt dat vind ik ook altijd een heel gedoe. Dan moet ik me vaak aanpassen.” (respondent 4, pleegmoeder van driejarig pleegkind).

Coping

Coping van stress is iets persoonlijks, maar ondanks dat zijn er veel overeenkomsten te vinden in de omgang van stress bij de ondervraagde pleegouders. Het merendeel van de respondenten ontspannen door een rustmoment voor zichzelf te pakken. Een pleegouder geeft aan te ontspannen door letterlijk afstand te nemen van de situatie: “Als ik denk ik heb het echt nodig, ik trek me dan terug. Ik ga een paar dagen weg.” (respondent 2, pleegvader van een tweejarig pleegkind). Structuur bieden aan het gehele gezin en daarbij dingen vooruit plannen werkt bij de omgang van stress voor bijna alle pleegouders: “We hebben de rust reinheid en regelmaat gewoon hier in het gezin. Dus eigenlijk is alles hier heel duidelijk en alles is heel voorspelbaar. [...] Maar dat is het beste voor de kinderen.” (respondent 4, pleegmoeder van driejarig pleegkind).

Bij het ontstressen werkt het om de zorgen neer te leggen waar het hoort en het te overleggen met hulpverleners en instanties. “Dus het met die hulpverleners erover hebben, met anderen erover hebben en de zorgen daar neerleggen.” (respondent 1, pleegmoeder van tweejarig pleegkind). Pleegouders geven aan dat de opvoedstress vaak tijdelijk is en dat de gedachte dat deze vaak minder wordt helpt bij de omgang van de stress: “Het fijne van stress is dat, bij mij, door de tijd wordt het vanzelf wel minder.” (respondent 3, pleegmoeder met pleegkinderen in verschillende leeftijden).

Wat bij alle ondervraagde pleegouders een belangrijke punt is rondom de omgang van stress zijn steunbronnen. Deze hulp werkt als er met de naaste omgeving of professionals gepraat kan worden over de stress die ze ervaren en dat iedereen zich aan afspraken houdt: “Het uiteindelijk toch zelf inzien (dat er iets veranderd moet worden). [...] Na veel praten met vriendinnen en mijn man en oudste kinderen.” (respondent 4, pleegmoeder van driejarig pleegkind).

Het helpt volgens een pleegouder om een buddy toegewezen te krijgen als pleeggezin. Op deze manier is er op een laagdrempelige manier ondersteuning van pleegouders die hetzelfde meemaken: “Je kan niet, zoals je met je eigen kinderen wel kan, op het schoolplein vertellen aan kennisjes hoe het gaat, want je zit toch met de geheimhouding. [...] En daar zijn die Buddies voor.” (respondent 3, pleegmoeder met pleegkinderen in verschillende leeftijden). Om opvoedstress te voorkomen is het belangrijk om in een voorstadium al na te gaan of de problematieken van een pleegkind bij jou als ouders passen. Een pleegouder geeft aan: “ [...] de problematiek moet passen bij wat je kunt. De draagkracht en draaglast. Dat voorkomt ook wel veel stress.” (respondent 2, pleegvader van tweejarig pleegkind).

Aspecten die dus voor stress kunnen zorgen bij pleegouders zijn een moeizame omgang met de biologische ouders, probleemgedrag bij pleegkinderen wel of niet veroorzaakt door trauma's en/of hechtingsproblematiek en een moeilijke relatie met pleegzorg en/of gezinsvoogden. In de omgang met stress helpt het wanneer pleegouders hierover kunnen praten met hun directe omgeving, tijd voor zichzelf krijgen, een goede omgang met biologische ouders hebben, wederzijds vertrouwen hebben in pleegzorginstanties en gezinsvoogden en hier ook terecht kunnen voor als er problemen zijn.

Conclusie en discussie

Conclusie

In dit onderzoek is nagegaan in hoeverre pleegouders opvoedstress ervaren en hoe ze hier vervolgens mee om gaan. De onderzoeksvraag luidt dan ook: ‘Hoe gaan Nederlandse pleegouders met kinderen in de leeftijd van 0 tot 4 jaar om met opvoedstress?’ De onderzochte pleegouders hebben een vragenlijst ingevuld (n=46) en in interviews (n=4) zijn hier verdiepende vragen over gesteld. Hieruit kan pleegzorg bepaalde aspecten meenemen voor de verbetering van de begeleiding aan pleegouders. Ook geeft het onderzoek een beeld over wat toekomstige pleegouders kunnen verwachten rondom de opvoedstress die ze eventueel gaan ervaren. Vanuit dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat pleegouders over het algemeen stress rondom hun pleegkinderen ervaren, maar dat deze stress bij het overgrote deel van de pleegouders niet voor ernstige problemen zorgt.

De ‘mixed method approach’ van kwantitatief in combinatie met kwalitatief onderzoek is passend gebleken omdat op deze manier een diepere verklaring is gegeven voor een bepaald fenomeen, in dit geval opvoedstress bij pleegouders (Hanson et al., 2004). De mate van opvoedstress bij pleegouders wordt namelijk duidelijk door middel van een vragenlijst (OBVL) en de manier waarop pleegouders omgaan met deze stress wordt verder verdiept in de interviews. Het is een gewoonte om tijdens de interviews en de analyse hiervan te zoeken naar problemen, aangezien onderzoekers gewend zijn om dit te doen (Boeije, 2014). Echter is het bij dit onderzoek de uitdaging geweest om een accent te leggen op de oplossingen van het probleem en hoe hier het beste mee omgegaan kan worden.

Om antwoord te geven op de eerste deelvraag: ‘In hoeverre hebben pleegouders problemen op het gebied van opvoedstress?’ is aan de hand van de vragenlijsten onderzocht hoe hoog de mate van opvoedstress is dat pleegouders ervaren. Hieruit blijkt dat pleegouders over het algemeen gemiddeld geen problemen met opvoedstress ervaren. Per berekende schaal liggen de scores ook allemaal in het kader van geen problemen. Daarnaast laat de kwantitatieve analyse zien dat pleegvaders meer opvoedstress ervaren dan pleegmoeders, echter is dit verschil niet significant. Dit geeft antwoord op deelvraag 2: ‘Wat is de invloed van het geslacht van de pleegouders op de mate van opvoedstress?’. Verder blijkt uit de analyse dat pleegouders met pleegkinderen met (vermoedens van) gedrags- en emotionele problemen significant meer opvoedstress ervaren dan pleegouders met kinderen die geen problemen op dit gebied vertonen.

Zo kan de laatste deelvraag 3 worden beantwoord, namelijk: ‘Is er een relatie tussen de mate van opvoedstress bij pleegouders en de gedrags- en/of emotionele problemen van het kind?’

Aan de hand van de verdiepende interviews is er antwoord gegeven op de hoofdvraag: ‘Hoe gaan Nederlandse pleegouders met kinderen in de leeftijd van 0 tot 4 jaar om met opvoedstress?’ Over het algemeen komt de meeste opvoedstress bij pleegouders door de volgende punten; moeilijkheden in contact en bezoeken van biologische ouders, probleemgedrag bij pleegkinderen en moeilijke relatie met pleegzorg of andere betrokkenen. Pleegouders gaan met deze stress om door de steun van de sociale omgeving, praten over de zorgen en problemen die er spelen en een goede begeleiding en vertrouwen vanuit pleegzorgorganisaties.

Ondanks dat uit de vragenlijsten blijkt dat pleegouders grotendeels geen problemen bij opvoedstress ervaren, geven pleegouders in de interviews aan er veel frustratie rondom de hele opvoeding van een pleegkind speelt. Uit verschillende onderzoeken (McCauley & Davis, 2009; Jee et al., 2006a, 2010b; Schofield & Beek, 2009) blijkt dat de meeste pleegkinderen al voordat ze uit huis worden geplaatst, ontwikkelings- of gedragsproblemen hebben. In de interviews wordt dit bevestigd. Pleegouders zijn namelijk belangrijk in onze samenleving, omdat zij ervoor zorgen dat kinderen uit onveilige opvoedsituaties (tijdelijk) opgroeien in een context wat het meest op een natuurlijke gezinssituatie lijkt (Pleegzorg Nederland, 2018). Uit onderzoek (De Maeyer et al., 2015) blijkt dat pleegouders een grote invloed hebben op het welbevinden van hun pleegkind(eren). Door deze grote invloed is het extra belangrijk om pleegouders goed te begeleiden. Uit de interviews wordt ook geconcludeerd dat de begeleiding vanuit de pleegzorginstanties vaak beter kan, door pleegouders voor te bereiden op wat ze kunnen gaan verwachten. Hierdoor zullen pleegouders beter voorbereid zijn, wat uiteindelijk zorgt voor minder onrust en stress bij ouders en het hele gezin. Onder goede begeleiding wordt bedoeld: betrokkenheid, wederzijds vertrouwen en zo weinig mogelijk pleegzorgwerkers per gezin. Er is hoop dat deze ideeën rondom de begeleiding van pleegouders nuttig zijn voor betrokkenen en organisaties.

Discussie

Tijdens de werving van de respondenten is er sprake geweest van uitval. Er zijn namelijk een groot aantal pleegouders die hebben aangegeven de vragenlijst in te vullen, maar dit vervolgens niet deden. Hierdoor is de zoektocht respondenten vervolgens uitgebreid naar een oproep plaatsen via pleegzorginstanties. Aangezien er niet kon worden teruggekeken wie welke

vragenlijst invulde door de anonimiteit, was er niet duidelijk te zien wie zich voor een aanvullend interviews had aangemeld. Uiteindelijk is daarom een aantal van vier interviews bereikt, wat voor dit onderzoek voldoende is aangezien de interviews een aanvulling zijn op de vragenlijsten.

Er moet een kanttekening worden geplaatst bij de vragenlijst die door de pleegouders werd ingevuld. Een aantal pleegouders hebben aangegeven dat ze bij deze vragenlijst niet genoeg mogelijkheden hadden om uitleg te geven, waar ze wel behoefte aan hadden. De mate van stress ligt namelijk niet altijd aan het pleegkind, maar hangt ook af van andere factoren. In de vragenlijst was er geen mogelijkheid om dit aan te geven. Ook was het voor veel pleegouders met jonge pleegkinderen onder de één jaar moeilijk om de vragenlijst in te vullen. Dit komt voornamelijk door de vragen die gaan om de ouder-kindrelatie, met name dat aan een baby nog niet te zien is of deze naar zijn ouder luistert.

In kwalitatief onderzoek worden flexibele methoden van dataverzameling gehanteerd. Niet alle onderzoekers zullen een topiclijst op dezelfde manier gebruiken (Boeije, 2014). Deze interbeoordelaarsbetrouwbaarheid is zo groot mogelijk gemaakt door een duidelijke vragenlijst op te stellen zonder hier veel van af te wijken. Ook is het eerste interview door beide onderzoekers gecodeerd, waar veel overeenkomsten in te vinden waren. Een tweede bedreiging voor kwalitatief onderzoek houdt in dat onderzoekers deel uitmaken van het meetinstrument (Boeije, 2014). Het proces ‘going native’ betekent dat de situatie van de geïnterviewde invloed op de onderzoeker kan hebben. In dit geval kan het bijvoorbeeld zo zijn dat de onderzoekers een positief beeld hebben van pleegouders waardoor zij de negatieve signalen minder goed herkennen.

De resultaten suggereren dat er verder onderzoek nodig is rondom de opvoedstress bij pleegouders met jonge pleegkinderen. Dit onderzoek kan dan worden gericht op praktische punten hoe pleegzorginstanties de begeleiding kunnen verbeteren. Op deze manier zullen pleegouders beter worden begeleid door begeleiders, waardoor opvoedstress vermindert of zelfs voorkomen kan worden.

Referentielijst

- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., & Julsing, M. (2017). *Basisboek methoden en technieken. Kwantitatief praktijkgericht onderzoek op wetenschappelijke basis* (6e ed.). Groningen/Houten, Nederland: Noordhoff.
- Boeije, H. R. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: denken en doen*. Amsterdam: Boom.
- Cashmore, J., & Paxman, M. (2006). Predicting after-care outcomes: the importance of 'felt' security. *Child Family Social Work, 11*, 232–241. doi:10.1111/j.1365-2206.2006.00430.x
- Chang, Y., & Fine, M. A. (2007). Modeling parenting stress trajectories among low-income young mothers across the child's second and third years: Factors accounting for stability and change. *Journal of Family Psychology, 21*, 584–594. doi:10.1037/0893-3200.21.4.584
- Collins, K.M.T, Onwuegbuzie, A.J. & Jiao, Q.G. (2007). A mixed methods investigation of mixed methods sampling designs in social and health science research. *Journal of Mixed Methods Research, 1*(3), 267-294. doi: 10.1177/1558689807299526
- Cooley, M. E., Thompson, H. M., & Wojciak, A. S. (2017). Risk, resilience, and complexity: Experiences of foster parents. *Children and Youth Services Review, 76*, 35–41. doi:10.1016/j.childyouth.2017.02.030
- COTAN. (2017). Beoordelingssysteem voor de kwaliteit van tests. *Commissie Testaangelegenheden Nederland van het Nederlands Instituut van Psychologen/NIP*. Beschikbaar via www.psynip.nl.
- De Maeyer, S., Vanderfaeille, J., Robberechts, M., Vanschoonlandt, F. & Van Holen, F. (2015). Foster parents' coping style and attitudes toward parenting. *Children and Youth Services Review 53*, 70-76. <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2015.03.023>
- Hanson, W. E., Creswell, J. W., Clark, V. L. P., Petska, K. S., & Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. *Journal of Counseling Psychology, 52*(2), 224–235. doi:10.1037/0022-0167.52.2.224
- Jaspers, J.P.C., van Asma, M.J.O. & van den Bosch, R.J. (1989). Coping en psychopathologie: een overzicht van theorie en onderzoek. *Tijdschrift voor de psychiatrie, 31* (9).
- Jee, S. H., Barth, R. P., Szilagyi, M. A., Szilagyi, P. G., Aida, M., & Davis, M. M. (2006).

- Factors associated with chronic conditions among children in foster care. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 17, 328-341.
- Jee, S. H., Conn, A., Szilagyi, P. G., Blumkin, A., Baldwin, C. D., & Szilagyi, M. A. (2010). Identification of social-emotional problems among young children in foster care. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51, 1351–1358. doi:10.1111/j.1469-7610.2010.02315.x
- Kallio, H., Pietilä, A., Johnson, M., & Kangasniemi, M. (2016). Systematic methodological review: developing a framework for a qualitative semi-structured interview guide. *Journal of Advanced Nursing*, 72(12), 2954–2965. doi:10.1111/jan.13031
- Maas, C. (2018). Validiteit. *Reader Testtheorie*, Universiteit Utrecht, 19-31.
- McCauley, C., & Davis, T. (2009). Emotional well-being and mental health of looked after children in England. *Child & Family Social Work*, 14, 147–155. doi: 10.1111/j.1365-2206.2009.00619.x
- Meltzer, H., Gatward, R., Corbin, T., Goodman, R., & Ford, T. (2004). *The Mental Health of Young People Looked After by Local Authorities in England*. Newport, Engeland: Crown.
- Noriuchi, M., Kikuchi, Y., Mori, K. & Kamio, Y. (2019). The orbitofrontal cortex modulates parenting stress in the maternal brain. *Scientific Reports*, 9. 1658. <https://doi.org/10.1038/541598-018-38402-9>
- Palacios, J. & Sánchez-Sandoval, Y. (2006). Stress in parents of adopted children. *International Journal of Behavioral Development*, 30 (6). 481-487. doi: 10.1177/0165025406071492
- Plant, K. M., & Sanders, M. R. (2007). Predictors of care-giver stress in families of preschool-aged children with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 51(2), 109–124. doi:/10.1111/j.1365-2788.2006.00829.x
- Pleegzorg Nederland (2018). Factsheet pleegzorg 2016. Utrecht: Pleegzorg Nederland
- Polit, D. S. & Beck, C. T. (2010) Essentials of Nursing Research. Appraising Evidence for Nursing Practice. 7thedn. Lippincott-Raven Publishers.
- Rowley, J. (2012). Conducting research interviews. *Management Research Review*, 35(3/4), 260–271. doi:10.1108/01409171211210154

- Salcuni, S., Miconi, D., Altoè, G. & Moscardino, U. (2015). Dyadic adjustment and parenting stress in internationally adoptive mothers and fathers: the mediating role of adult attachment. *Frontiers in Psychopathology*, 6 (1279). doi: 10.3389/fpsyg.2015.01279
- Schofield, G., & Beek, M. (2005). Providing a secure base: Parenting children in long-term foster family care. *Attachment & Human Development*, 7(1), 3–26.
doi:10.1080/14616730500049019
- Schofield, G., & Beek, M. (2009). Growing up in foster care: providing a secure base through adolescence. *Child & Family Social Work*, 14(3), 255–266.
doi:10.1111/j.1365-2206.2008.00592.x
- Vanschoonlandt, F., Vanderfaeillie, J., Van Holen, F., De Maeyer, S., & Robberechts, M. (2013). Parenting stress and parenting behavior among foster mothers of foster children with externalizing problems. *Children and Youth Services Review*, 35(10), 1742–1750. doi:10.1016/j.chilyouth.2013.07.012
- Veerman, J.W., Kroes, G., De Meyer, R.E., Nguyen, L.M. & Vermulst, A.A. (2014). Opvoedingsbelasting in kaart gebracht. Een kennismaking met de Opvoedingsbelastingvragenlijst (OBVL). *JGZ Tijdschrift voor jeugdgezondheidszorg*.
- Venkatesh, K. K., Phipps, M. G., Triche, E. W., & Zlotnick, C. (2013). The Relationship Between Parental Stress and Postpartum Depression Among Adolescent Mothers Enrolled in a Randomized Controlled Prevention Trial. *Maternal and Child Health Journal*, 18(6), 1532–1539. doi: 10.1007/s10995-013-1394-7
- Vermulst, A., Kroes, G., De Meyer, R., Nguyen, L. & Veerman, J.W. (2015). Opvoedingsbelastingvragenlijst (OBVL). Praktikon. Nijmegen.